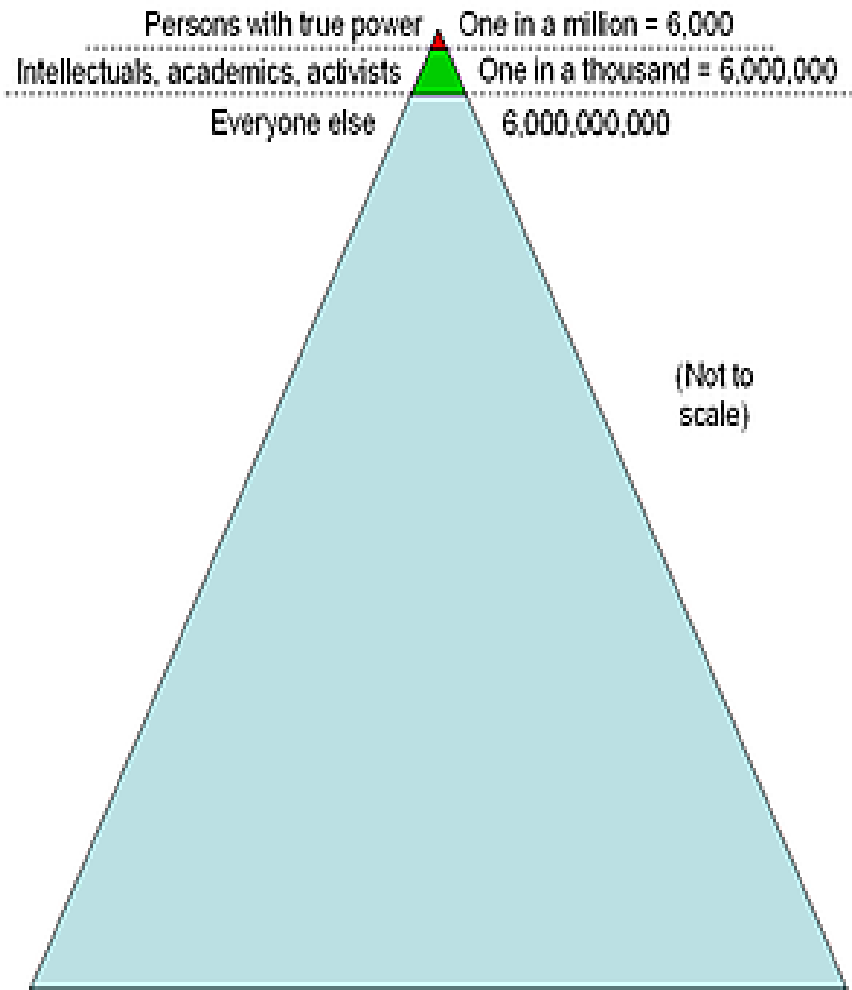

Једанаесто предавање

- Теорија елита: Парето, Моска, Михелс.

Теорија елита

- Супарничка теорији класа.
- Дуго времена између две теорије такмичење, надвладавање, “борба на смрт”.
- Постоји и узајамно оплођавање и обогаћивање – посебно у последње време.

Оснивачи

- Вилфредо Парето (1848-1923).
- Гаетано Моска (1858-1941).
- Роберт Михелс (1876-1936).

Вилфредо Парето

- *Расправа о општој социологији (1916):* социологија треба да се заснује на једнако научним основама као и економија.
- Парето је био дипломирани инжењер, радио је на железници, а онда и као професор економије, а доцније социологије.

Расправа о општој социологији

- Као што економиста не препоручује робу, ни социолог не треба да препоручује облик друштва или шта друго.
- Социолог треба да:
 1. посматрањем и анализом утврди чињенице;
 2. да изнађе узајамне везе између чињеница;

«Буржоаски Маркс»

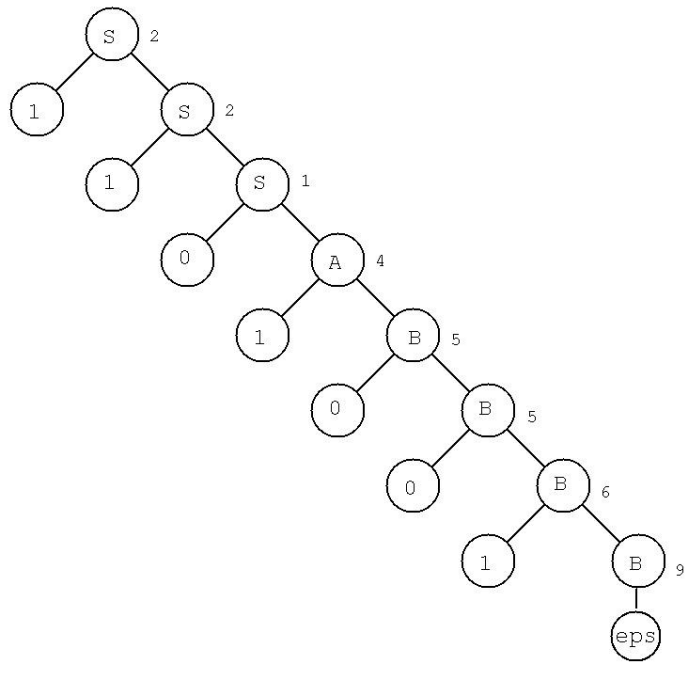
3. да на основу утврђених веза пружи објашњење друштвених појава.
- И ту се посао социолога завршава.
 - Због великог и систематичног дела, које је алтернатива Марксу, Парето назван «буржоаским Марксом».

Основи теорије

- Неопходне чврсте, опажљиве и проверљиве друштвене чињенице.
- Основна јединица социолошког проучавања јесте дело, чин.
- У делу треба разликовати:
 1. накнадно објашњење (оправдавање, рационализација), зашто је нешто урађено – *деривација* (дословце: «прерадак»).

Основи теорије

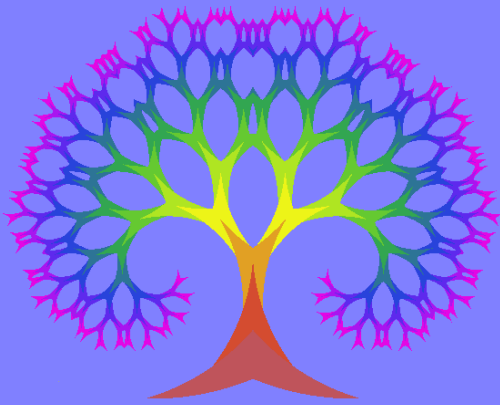

2. склоност карактера и сталне унутрашње тежње које човека вуку да се понаша на одређени начин, а које преостану када се одбаце сви слојеви накнадних оправдања и објашњења – *резидуум* (дословце: «остатак»).

Шест класа резидуума

- Најважније две:
 1. *резидуум комбиновања*: подразумева склоност појединца ка предузимљивости, иновативности, активизму, оригиналности, променама...
 2. *резидуум постојаности агрегата*: подразумева склоност ка стабилности, континуитету, разборитости, опрезности.

Елита

- Код неких људи преовлађује један резидуум, а код других други.
- За социологију најважније који резидуум преовлађује код људи који чине *елиту*.
- У елиту спадају *најспособнији* у свакој грани делатности.
- Разлике у способностима су природне и вечне.

Равнотежа и елита

- Најуспешније је друштво чија је елита састављена из 100% најспособнијих.
- Успешно друштво је у равнотежи – истовремено је и стабилно, и у развоју.
- Кружење елите: у елиту улазе способни, а из ње излазе неспособни.
- Елита може, да би обезбедила предност својим потомцима, да запречи правце кружења, што успорава кружење елите.

Революција

- Тада у елити има све више неспособних – декадентни елементи који више не поседују друштвено потребне резидуе.
- Декадентно друштво запада у кризу и испада из равнотеже.
- У битне резидуе владајуће елите спада и спремност да се употреби *сила*.
- Када тих резидуа нема у елити, нагомилавају се у нижим слојевима.

Революција

- Та неравнотежа се завршава револуцијом.
- "Свака елита која је на власти, уколико се не усуђује да употреби безобзирно силу, мора на крају пропасти".
- Гола сила није довољна: комбинује се са подмићивањем, ласкањем, систематским обманама, укључивањем најопаснијих вођа из нижих класа у елиту итд.

Революција

- Епоха револуције: доба нестабилности и заустављеног развоја.
- Тек када дође до замене елите, успоставиће се нова равнотежа и друштво поново постаје стабилно и напредује.

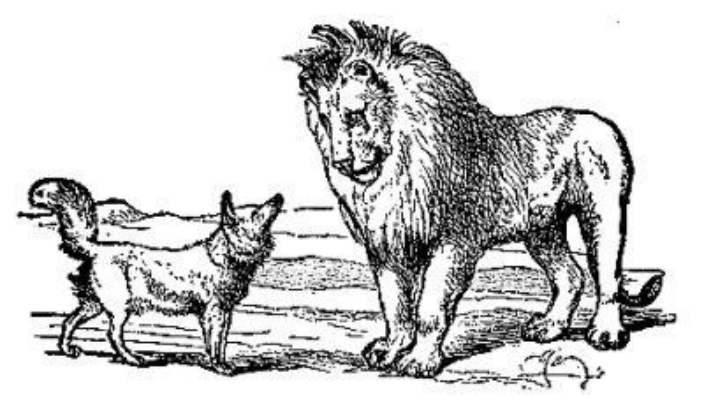
Тип елита

- Карактер који елита има зависи од преовлађујућих резидуа.
- Ако претежу резидуе комбиновања, имаћемо класу *спекулатора*, а ако преовлађују резидуе постојаности, имамо класу *рентијера*.
- У различитим раздобљима постоји доминација било спекулатора, било рентијера.

Кружно кретање

- Постоји правилност у смењивању појединих класа резидуа и врста доминантне елите.
- Правилност има облик кружног кретања:
 1. Систем је у равнотежи;
 2. Дестабилизација система;
 3. Постепено уравнотежење система;
 4. ²⁰⁰⁶ Нови равнотежни систем.

Кружење у политици

- Политичка елита у којој преовлађује:
 1. резидуум постојаности – *лавови*;
 2. резидуум комбиновања – *лисице*;
- Лавови хоће стабилност поретка, достојанство, част, снагу друштва (или нације); зато воле спољну политику/рат.
- Лисице цене ефикасност и служе се лукавством и интригама; воле унутрашњу управу, кадрирање и реформе.

Кружење у политици

- На почетку циклуса доминирају лавови. Систем је потпуно стабилан.
- Али, вођени тежњом за чашћу и снагом, лавови нападају у ратове. Порази или трошкови воде у кризу.
- Коко би сачували систем, лавови у елиту укључују лисице.
- Лисице јачају, удружују се и постепено потискују лавове.

Кружење у политици

- Част и спољна политика одлазе у други план, на цени промућурност, целисходност и унутрашње реформе.
- Но унутрашње борбе и интриге лисица непрестано дестабилизују друштво, које постаје и плен спољњег непријатеља.
- Лисице морају да укључе и лавове у елиту, који постепено преузимају доминацију. Тако се круг затвара.

Кружење у економији

- Оно што су у политици лавови и лисице, овде су *рентијери* и *спекуланти*.
- Рентијери имају склоност ка сигурности, а зазиру од ризика; воле власништво и стабилне приходе, па макар и мање.
- Спекуланти уживају у пословним комбинацијама и ризику који доноси највећи добитак; теже приходима од тржишних и финансијских послова.

Кружење у економији

- На почетку циклуса преовлађују рентијери.
- Крајња последица њихове превласти је привредна стагнација, која прелази у рецесију.
- У помоћ се зову спекуланти, који ће привреди дати потребну динамику.
- Постепено, спекуланти преузимају систем.

Кружење у економији

- Спекуланти привреду чине исувише нестабилном, упуштајући се у ризичне операције.
- Јача потреба за постојаношћу, а њих најбоље могу да задовоље рентијери.
- Рентијери све више улазе у елиту, да би након поново преузели систем.

Кружење у идеологији

- Сфера културе, уметности, религије и науке.
- *Свештеници* (преовлађују резидуе постојаности) и *критичари* (преовлађују резидуе комбиновања).
- Свештеници инсистирају на чврстини идеја, на доследности у спровођењу изворног учења, на чистоћи вере или доктрине – чувари кључних вредности

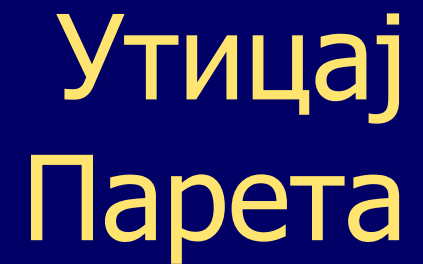
Кружење у идеологији

- Критичари су сумњала, закерала и теже новинама свих врста.
- Циклус почиње превлашћу свештеника.
- Њихова доминација претвара доктрину у догму која није у стању да се носи са променама у стварности.
- Расте број критичара, који у име реализма поправљају доктрину.

Кружење у идеологији

- Критичари убрзо стварају атмосферу у којој сумњичавост и негаторство постају врлина.
- То доводи до општег релативизма и нихилизма – а такво стање је неодрживо.
- Траже се људи који ће утемељити ново основно учење.
- Тако се обнавља превласт свештеника.

- *плурализам узрочности*: нема универзалног примарног узрока.
- *функционални однос*: А се анализира преко односа са Б, В или Г.
- *друштвени систем*: чиниоци су у равнотежи.
- ²⁰⁰⁶ *моћ*: циркулаторни медијум.

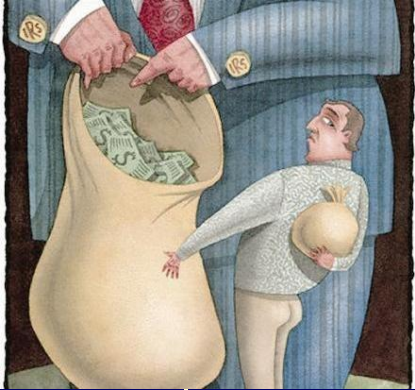
Гаetano Моска

- *Теорија власти и парламентаризма* (1884) и *Основи политичке науке* (1923).
- Хтео да политичку науку учини позитивном науком.
- Политикологију и социологију видео као веома блиске дисциплине.

La classe politica

- Елиту назива *политичка* или *владајућа класа*.
- “У свим друштвима, од најједноставнијих до најнапреднијих, појављују се две класе људи: класа која влада и класа којом се влада”.
- “Прва класа, увек малобројнија, обавља политичке дужности, монополише власт и ужива све њене предности”.

La classe politica

- “Друга, многобројнија класа, усмеравана је и надзирана од прве на начин који је више или мање законит, више или мање самовољан и насилан”.
- Политичку класу чине ратници, свештеници, земљопоседници, богаташи, интелигенција или њихова комбинација.
- Доња класа снабдева владајућу материјалним вредностима и чини “хумус историје”.

Политичка класа

- Социјални ред захтева постојање «управљачког строја», којег увек чини мањина.
- Мањине владају већином чак и у демократији.
- Организована мањина увек доминира над неорганизованом већином.

Политичка класа

- Носилац друштвено потребних својстава – војничке способности, свештених знања, капитала, стручности или образовања.
- Такође и носилац најважнијих моралних и других вредности дотичног друштва.
- Развијају интелектуалне и карактерне особине које их разликују од доњих класа и преносе их на потомке.

Политичка формула

- Ни у најауторитарнијим режимима, не влада се само силом, већ управо на основу поседовања друштвено цењених особина.
- Успешно оправдање власти – преко тзв. *политичке формуле*.
- То може бити “божанска правда”, “суверенитет народа”, “братство, слобода, једнакост”, “једнакост шанси”.

Политичка формула

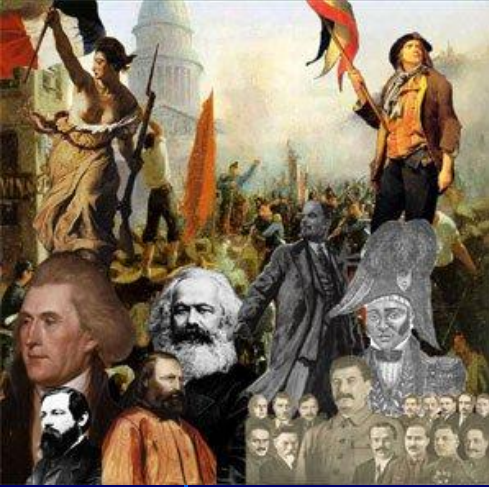

- У њу мора да верује не само доња, већ првенствено владајућа класа.
- Што је јача вера у властиту мисију, јача је и воља да се влада, а онда и спремност да се употреби сила.
- Научник мора да разликује политичку формулу ("демократија") и стварност (олигархија).

Политичка формула

- Корисна јер даје стабилност, «ограничава деловање оних који владају, а истовремено оплемњује послушност јер није искључиво плод материјалне природе».
- Све док владајућа класа успешно одржава ПФ и док се не затвори за надарене појединце из доњих класа, постоји друштвена стабилност и напредак.

Криза

- Када ПФ изгуби снагу, када политичка класа не пружа услуге друштву које је раније чинила, или када се затвори за талентоване из потчињене класе, тада долази до кризе.
- У оквиру владајуће класе образује се фракција која је носилац нових веровања, нове политичке формуле и која тражи подршку од маса.

Криза

- Или се у оквиру масе образује заметак нове владајуће класе (“управљачка плебејска класа”).
- Конкурентна политичка класа позива масу у побуну, а стара политичка класа такође тражи подршку у народу.
- Ко ће победити зависи од снаге привлачности њихове политичке формуле за масе.

Революција

- Ако је стара политичка класа изгубила своје предности, маса ће подржати другу да заузме њено место.
- Током и после револуције, људи са дна друштвене лествице лако успевају да се прогурају до врха - «молекуларно подмлађивање владајуће класе».
- Ова отвореност не траје дуго.

Кристализација нове политичке класе

- «Пошто су психолошке тежње људи увек исте, припадници владајуће класе почеће да стичу дух групе. Постаће све искључивији и све боље ће учити вештину монополисања у своју корист».
- «Појављује се сила која је најконзервативнија – сила навике. Многи људи се помире с нижим положајем».
- ²⁰⁰⁶ Доба социјалне стабилности.

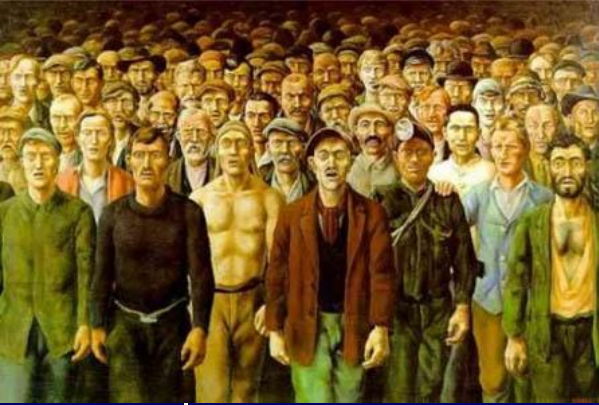
Два слоја политичке класе

- *Врховне вође*: висока елита неког друштва (највише стотинак људи).
- *Средња класа* («међуслој»): обухвата остала руководећа места, а пре свега државну управу.
- Горњи слој је глава друштва, а доњи његова кичма.

Маса (народне класе)

- Има снажну потребу за вођством, коју задовољава политичка класа.
- Никада сасвим не преузима владајућу формулу, већ се у њој задржавају наслаге из старих веровања.
- Док политичка класа рађа нове идеје, маса је склона инерцији и конзервативизму.

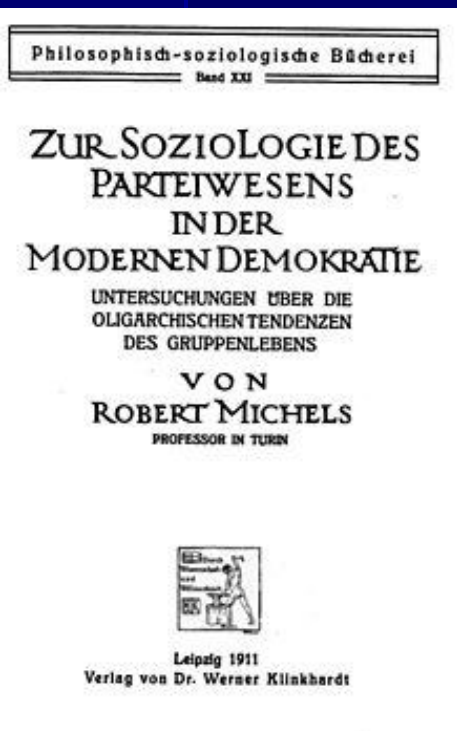
Инерција и динамика

- Маса узаври само ако је угрожен њен опстанак.
- Но ако сваки мали човек може себи да обезбеди «хлеб и супругу», онда ће човек из масе остати миран.
- Супротно, човек из политичке класе води борбу за првенство и када му опстанак није угрожен.
- Главни извор свих спорења и сукоба.

Роберт Михелс

- *Социологија политичких странака* (1911).
- Истраживао социјалдемократске партије.
- Био члан СДП Немачке и делегат на њеним конгресима (1903-1907).
- Приметио олигархијске тежње у СДП и оштро их нападао.

Гвоздени закон олигархије

- “Очевидна противречност која у потпуно формираним странкама постоји између демократских изјава и намера и конкретне олигархијске стварности”.
- “Организација је та која ствара господство изабраних над бирачима, мандатора над оним ко даје мандат, делегата над онима који делегирају. Онај ко каже организација, каже олигархија”.

Разлози

- *Величина организације:* масу је тешко скупити и навести да разборито одлучује.
- *Сложеност задатака:* неразумљиви обичним члановима.
- *Потреба за брзим одлукама:* демократски поступци су спори.

Разлози

- *Монопол над поверљивим подацима:* нужно постоје тајне, које могу да знају само руководиоци.
- *Потреба за стручношћу:* сложеност задатака тражи стручност, а њу могу добити, кроз искуство, једино руководиоци.

Гвоздени закон историје

- «Већина људи, трагичном нужношћу, предодређена је да се подвргне господству мањине и присиљена је да се задовољи само положајем постоља за олигархију».
- «Тежња ка олигархији сачињава историјску нужност, гвоздени закон историје, који нису успела да избегну ни најдемократскија модерна друштва».

Революција и демократија

- «Социјалисти ће можда и да победе. Али, не и социјализам».
- У свакој револуцији, збачене вође не предају власт народу, већ другим вођама.
- Иако нема потпуне демократије, има различитих степена њеног присуства у олигархијским порецима.
- Треба се залагати да тај степен буде
ШТО ВИШИ.

Врсте елите

- «Ако се доносе закони само да би се зауздале вође, закони су ти који ће на крају ослабити, а не вође»

елита

извор моћи

Политичка

држава

Економска

новац

Интелектуална

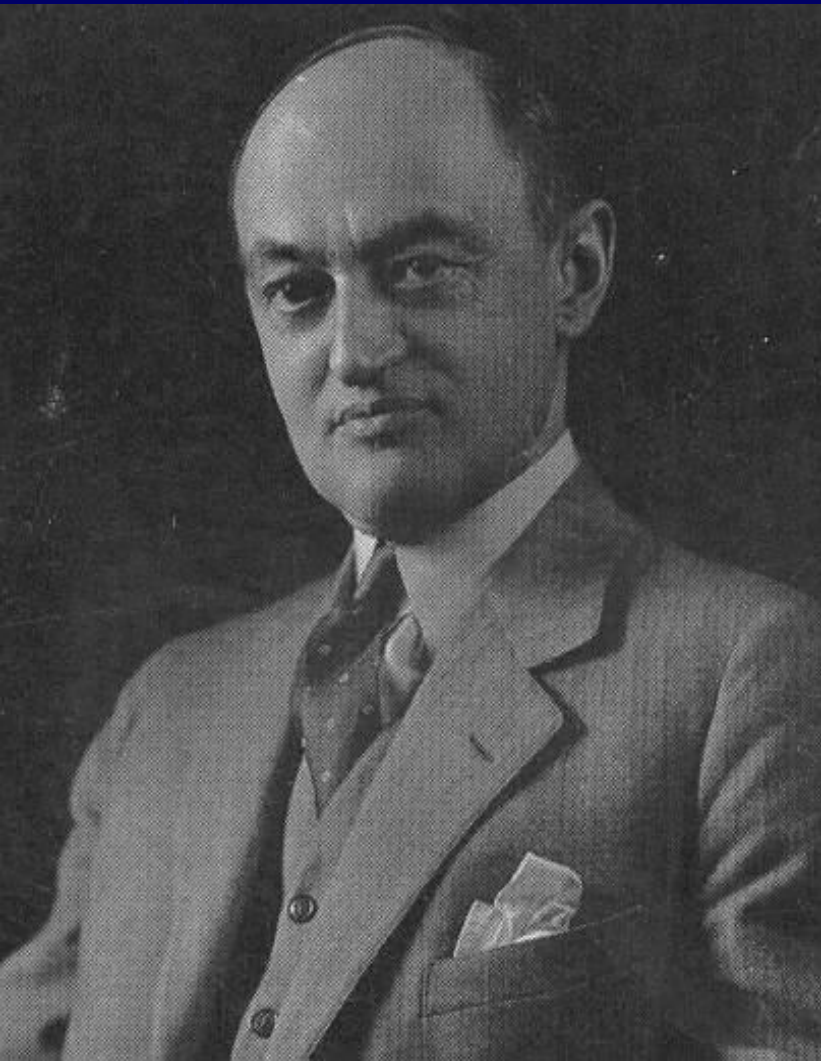
речи, знакови

- *закон клике:* кад год имамо групу, одмах се унутар ње образују супарничке клике.

Теорије елита средином 20. века

- После Другог св. рата сматра се да је теорија елита “недемократска и реакционарна”, јер “има неке везе са италијанским фашизмом”.
- Током 1950-их година у САД покушаји обнове.

Јозеф Шумпетер (1883-1950)

- *Капитализам, социјализам, демократија* (1942).
- Демократија не значи да цео народ чини законодавну, а још мање извршну власт.
- Не само техничка немогућност.

Смањена рационалност

- “Читаоци новина и листова, слушаоци радија, чланови једне странке, чак и ако нису физички окупљени заједно, могу се са највећом лакоћом претворити у психолошку масу и довести у стање махнитости у коме сваки покушај рационалног расуђивања само још више распаљује анималну страну људске природе”.

Неразумевање друштвених проблема.

- Да би се нешто знало са тиме треба имати искуства.
- Ша обичан човек може да зна о начину рада Врховног суда, или о спољној политици?

Лакомисленост у одлучивању

- «Приватни грађин који размишља о националним проблемима улаже мање труда да савлада један политички проблем но што га улаже у једну партију бриџа».
- То је зато што у политици не види јасно и брзо последице своје одлуке, а у бриџу му се оне одмах испостављају.

Суштина демократије

- Стварање демократске елите.
- На општим и слободним изборима конкурентске елите се боре за гласове грађана.
- Грађани не треба да управљају онима које су изабрали, они само могу да их казне тако што их неће поново изабрати.

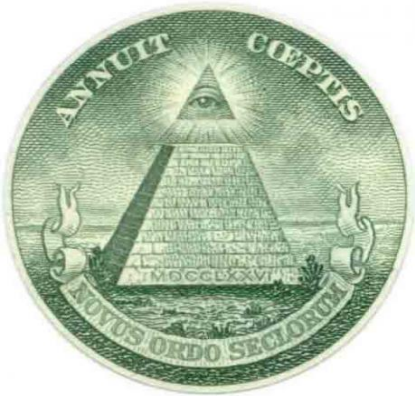
Суштина демократије

- Елиту најбоље ограничава друга елита.
- Морају да постоје од политике независне установе (правосуђе, управа, централна банка, универзитети, јавност) које, између избора, ограничавају политичку елиту.
- Тако је друштво истовремено демократско и доноси брзе и рационалне одлуке.

Зашто је теорија класа надвладала теорију елита?

- *Различити значај оснивача:* Маркс и Вебер уживали у социологији већи углед од Парета и Моске.
- *Хало ефекат идеологије:* Маркс се залагао за једнакост и правду, док су Парето, Моска и Михелс испољавали презир према идеологији једнакости и демократије; такође, фашисти се позивали на теорију елита.

Теорија класа и теорија елита

- *Проблем терминологије:* Класа је неутралан појам и не подразумева одређени број; “елита” има јаку вредносну саставницу, као и “маса” (асоцира на елитизам) и нуди поједностављену, дихотомну перспективу.
- *Занемаривање демоса:* док марксизам хвали еманципацију и активизам народа, теоретичари елите често свODE демос на масу.

Теорија класа и теорија елита

- *Нагласак на истраживању борбе елита око моћи:* доводи до занемаривања нормативног значаја разликовања демократије и ауторитаризма, због чега теорије елита остављају утисак да су конзервативне, елитистичке и недемократске.

Противвразлози

- *Теорија елита не мора нужно бити симплицистичка*: могућа је троделна подела (елите, поделите и јавност), а затим даље на више, средње и ниже (под)елите.
- *Теорија елита не мора нужно бити елитистичка*: може бити идеолошки неутрална или чак антиелитистичка (Рајт Милс, Вилијам Домхоф, итд).

Противвразлози

- *Ни елите не морају нужно бити елитистичке:* чланови елите су и критичари естаблишмента.
- *Теорија елите није нужно недемократска:* она се може залагати за јачање демократског поретка и дем. елита.
- *Теорија елита не мора нужно занемаривати јавност:* како из демоса регрутовати најспособније?